

ІМПЕРАТИВ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ: ВІДПОВІДЬ НА ВИКЛИК ІННОВАЦІЙНОЇ ЕКОНОМІКИ

Розкриваються шляхи формування інноваційної економіки, значення економічної освіти у цьому процесі, обґрунтовується необхідність прискорення модернізації освіти.

Ключові слова: економіка, інновація, модернізація, імператив.

Сучасна економіка характеризується активним впровадженням інновацій. Остання є важливим фактором розвитку, до речі, і сучасного світу. Сьогодні успіхи окремих народів, суспільств, організацій все в більшій мірі залежать від здатності створити, сприймати та використовувати різного роду нововведення: продуктові та технологічні, соціальні та культурні.

Відомо, що зовсім недавно увійшли в наше повсякденне життя Інтернет, сотовий телефон, персональний комп'ютер, компакт-диск, флеш-пам'ять, електронна пошта, банкомат тощо. Відбувається злиття комп'ютера та телебачення в одне мультимедійне утворення, що принципово збільшує роль Інтернету. Назріває поява інтерактивного телебачення. І цьому сприяє не лише розвиток освіти, а й постійна модернізація останньої. Адже потреба в інновації, як новій області знань, стає життєвою потребою кожного сучасного громадянина.

Якщо інноватика – комплексна, міждисциплінарна область знань про інновації, наука про виникнення, виробництво та поширення практичних новин, про зміст, умови та результати цих процесів – вперше знайшла застосування в культурі ще в ХІХ столітті, то в економічній науці – лише в ХХ столітті.

У подальшому інноваційному розвитку важлива роль належить як освіті в цілому, так і економічній, зокрема. Адже сьогодні швидко зростає економічно, соціально і політично мотиваційний попит на продуктивні, технологічні та інші інновації. Звідси зростає і попит на відповідних фахівців.

Потреба в економічній освіті виражає зростаючий рівень динаміки трудових процесів в основних секторах інноваційної економіки, особливо в інформаційному. Відомо, що набуті під час навчання знання старіють менше, ніж за 10 років, а в найбільш динамічних сегментах праці – за 3-5 років. У цих умовах підтвердження рівня, модернізація профілю знань стають все більш повторювальним, в тенденції – неперервним процесом для різних категорій працівників. Цей процес виражає реальне становлення суспільства, що базується на знаннях.

Орієнтація людей на економічну освіту означає їх готовність отримати знання про змінювані та нові об'єкти, методи своєї трудової діяльності, про зміни оточуючого життєвого середовища. Такій готовності має відповідати весь зміст економічної освіти, яка має стати інноваційною, постійно вдосконалюватись. Адже людський капітал, не дивлячись на те, що завжди відігравав ключову роль у житті суспільства, лише останнім часом визначальне значення набувають кваліфікація та компетентність кадрів – важливі складові людського капіталу. Можна з повною відповідальністю стверджувати, що від того, як використовуються людські ресурси, який рівень їх підготовки і мотивація до професійної діяльності, в кінцевому результаті залежать темпи соціально-економічного розвитку, якість життя населення, місце країни у світовому просторі.

Ось чому надзвичайно велика увага розвитку економічної освіти, її модернізації приділяють у країнах Європейського Союзу, США, Японії. Цього також вимагають:

- висока динаміка ринкової кон'юнктури;
- розвиток економіки в умовах постійного зростання конкуренції;

– скорочення життєвого циклу товарів і послуг.

Розвиток економічної освіти, підготовку фахівців з такою освітою забезпечує в основному вища школа. У розвитку вищої освіти в Україні останнім часом у цьому контексті проглядаються наступні тенденції:

- зростаюча масовість освіти та її неперервний характер;
- висока значимість освіти як для кожного індивіда, так і для суспільства в цілому;
- орієнтація не стільки на активне освоєння людиною не лише знань, умінь і навиків, скільки на способи пізнавальної діяльності;
- адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості;
- орієнтація навчання на розвиток особистості та забезпечення її творчих можливостей та якості тощо.

Реалізація останніх має сприяти подоланню тих руйнацій, яких зазнала економіка України протягом останніх двох десятиріч. Достатньо нагадати, що лише за 90-і роки економічні втрати України перевищили її втрати за роки Другої світової війни.

Тож не дивно, що останнім часом спостерігається не лише значне зростання попиту на економічну освіту, але й багатократно виросла її соціально-економічна цінність. До речі, дослідження економічної ролі освіти у колишньому Союзі розпочалось ще на початку 20-х років минулого століття академіком С. Струмиліним. Ним уперше встановлено прямий зв'язок між розвитком освіти та продуктивністю праці. Доведено, що якщо початкова освіта сприяє підвищенню продуктивності праці на 50%, то вища – на 315%. Вища освіта підвищує особистий престиж, що сприяє кар'єрному зростанню, підвищенню соціального стану в суспільстві та добробуту особам з вищою освітою. Статистика свідчить, що працівники з такою освітою у США мають дохід на 67% вищий, ніж із середньою, у Франції – на 84, в Німеччині – на 78, у Великій Британії – на 65, Італії – на 58%.

За прогнозами ЮНЕСКО, у XXI столітті рівня національного добробуту, що відповідатиме світовим стандартам, досягнуть лише ті країни, працездатне населення яких на 40-60% складатиметься з осіб з вищою освітою. Тому й не дивно, що кожна країна намагається активно підвищувати освітній рівень населення, у тому числі за рахунок вищої освіти. Уже на початку 90-х років минулого століття серед населення віком від 25 до 64 років осіб з вищою освітою було: у США – 35%, Канаді – 30, Швейцарії – 24, Японії – 21, Фінляндії – 18, Франції – 15%. Сьогодні ці показники є на третину вищими.

В Україні цей показник є значно нижчим. Скажімо, серед населення у віці від 14 до 35 років вищу освіту в числі жінок у 2008 р. мали 19,9, серед чоловіків – 15,6%. І використовується освітній рівень далеко не ефективно. Так, за даними експертів, 30% випускників ВНЗ працюють не у відповідності з фаховою підготовкою. Це свідчить про неефективність використання підготовлених кадрів. Для подолання цієї проблеми ЮНЕСКО і МОП пропонують розробити таку політику в області освіти, яка б забезпечила використання можливостей національної економіки надавати підготовленим фахівцям робочі місця, що відповідають рівню їх загальної та професійної освіти. Мова йде про те, що освіта в цілому й професійна підготовка зокрема мають бути зорієнтовані на споживачів, набутих випускниками вищих навчальних закладів знань й умінь. А це потребує постійного вивчення попиту на ринку людського капіталу. Тобто робота вищого навчального закладу має бути направлена на забезпечення конкурентноздатних фахівців, мобільних, здатних просувались у суспільстві.

Роль вищої економічної освіти в житті суспільства зростає, оскільки:

- темпи розвитку науки, техніки, нових технологій у значній мірі обумовлені наявністю науковців, інженерів, яких готують вищі навчальні заклади;
- все більше наукових досліджень здійснюється у ВНЗ;
- технічні, технологічні розробки все активніше здійснюються в університетах та інших навчальних закладах.

Досить нерівномірними темпами зростала мережа вищих навчальних закладів у регіонах, а звідси і нерівномірність освітнього рівня в обласному розрізі.

Це перш за все стосується вищої освіти. Скажімо, якщо в цілому по Україні частка населення у віці 6 років і старші вищу освіту має 16,4%, то в Севастополі – 26,9, Києві – 36,1, а в Тернопільській області –9,4%. Показник базової вищої коливається від 0,1% до 3,6% (відповідно Київська область і Хмельницька) при середньо українському показнику 1,1%.

Важливим напрямом забезпечення високої якості освіти є наявність балансу між державним, місцевим, суспільним управлінням та самоуправлінням. Всі вони як і кожен член освітньої сфери, має забезпечити досягнення стратегічних цілей національної системи освіти. Адже саме через якість освіти відбувається інтеграція освіти, найефективніший шлях міжнародної єдності. В системі управління якістю освіти важлива роль належить державі (рис.1).

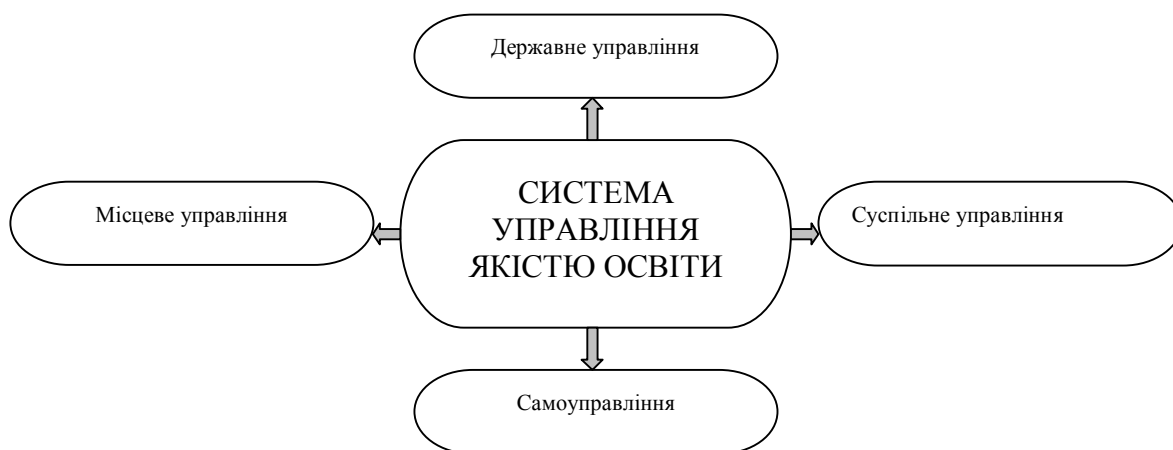

Рис. 1. Складові системи управління якістю освіти

Саме державі відводиться важлива роль в передбаченні цілей освіти, змісту, технології та очікуваного результату. Враховуючи тенденцію зростання ролі держави у визначенні політики у сфері освіти, позиція держави має привносити особливості в національну систему підготовки кадрів щодо управління якістю, яке має гармонізуватись з міжнародними стандартами. Адже під впливом глобалізації розвиток освіти вступив у якісно нову фазу – фазу міжнародної інтеграції, що є наслідком інтернаціоналізації освітньої сфери. Інтеграція характеризується взаємним доповненням, взаємозалежністю національних систем освіти, синхронізацією дій щодо їх розвитку, тенденцій до формування єдиного освітнього простору як найбільш ефективної форми розв’язання завдань міжнародного і планетарного масштабів найближчого і віддаленого майбутнього.

Досягненню цього, на наш погляд, сприяє інтеграція освіти в Європейський освітній простір, участь України у Болонському процесі. Вищі навчальні заклади України на виконання наказу МОН України „Про заходи по запровадженню у вищих навчальних закладах України Європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС)” налагоджують роботу щодо переходу на нові принципи, зокрема, удосконалюється чинне Положення про поточний та підсумковий контроль знань студентів відповідно до загальноєвропейських стандартів, розробляється додаток до диплома Європейського зразка, із зазначенням здобутої спеціалізації (ступеня) вищої освіти за загальноприйнятим в країнах Європейського союзу зразком, інформуванням про власника диплома, переліком опанованих дисциплін (модулів), даними про успішність, систему оцінювання, академічні та професійні права, відомостями про систему вищої освіти країни тощо.

Тобто нині продовжує залишатись гострою не стільки проблема підвищення освітнього рівня населення, скільки його якості. Одним із шляхів підвищення якості підготовки кадрів та їх конкурентноздатності є впровадження інформатизації навчального процесу.

Інформатизація – це можливість оперативного доступу до інформаційних ресурсів, формування інформаційного середовища, яке включає:

- інформаційні ресурси, які містять дані, відомості, знання, що зафіксовані в електронному вигляді та забезпечені стандартним описом;
- засоби інформаційної взаємодії користувачів з ресурсами та автоматизованими сервісами, підтримуваними програмно-технічними засобами та телекомунікаційною інфраструктурою;
- система управління, що забезпечує функціонування та розвиток єдиного освітнього простору, зокрема, збір, обробку, зберігання, поширення інформації та підтримувана відповідними програмними засобами, а також електронними адміністративними регламентами – організаційно-нормативними документами.

Сучасні інформаційно-комунікаційні технології сприяють конкурентоспроможності освіти, спеціалістів, а в кінцевому випадку й економіку. Як свідчить статистика, сьогодні інформаційно-комунікаційний комплекс у світі виробляє більше 20% світового ВВП [2, с. 137-143]. Все більше у світі стає користувачів Інтернет. Якщо у 1991 р. їх було 4,4 млн., то у 2008 р. – більше 1 млрд. Нині у розвинутих країнах світу кожні 8 із 10 громадян є користувачами Інтернету. В Україні ця цифра складає 15-20%. Масовий доступ до інформаційних мереж стимулює високий рівень самостійності всіх, хто навчається, особливо студентів, в освоєнні нових знань і нових практик.

Широке застосування комп'ютерів, інформаційних технологій змінює характер праці, а разом із тим і місце людини у виробничому процесі.

Використання інформаційних технологій позитивно впливає на самостійне здобуття знань. Факти, зібрані у величезному сховищі інформації – мережі Інтернет, можуть бути відшукані за ключовими словами, які, до речі, самі по собі є певною моделлю явища. Проте процес інформатизації освіти буде успішним лише за умови її гуманістичної орієнтації, що враховує як інтереси навчального закладу, так і кожного студента. Робота з використанням цих технологій має приносити задоволення і радість творчості.

Не дивлячись на такі високі зростання підготовки кадрів, багато підприємств, організацій відчувають кадровий дефіцит. Останнє має місце як у сфері матеріального виробництва, так і у сфері послуг. Зокрема, дефіцит висококваліфікованих кадрів відчувають підприємства перш за все машинобудування, металургійної промисловості, заклади освіти, охорони здоров'я тощо. Тобто високі темпи підготовки кадрів свідчать про неадекватну укомплектованість економіки кадрами. Причин цього явища є багато. Приміром, С. Мельник виділяє наступні:

- швидке старіння населення. Рівноцінно замінити тих, хто вийде на пенсію, в умовах сьогодення при відносно низькій заробітній платі надзвичайно складно;
- трудова міграція. За кордон, у близьке і далеке зарубіжжя, ось вже майже два десятка років масово виїжджають висококваліфіковані працівники. Оскільки зарубіжний роботодавець потребує молодих, здорових, висококваліфікованих працівників, то саме такі і покидають терени України. З 1990 р. хвиля еміграції помолоділа. Виїжджають з України переважно молоді кандидати наук, аспіранти, випускники вищих навчальних закладів. Наші співвітчизники поповнюють у країнах, куди вони виїхали, передові наукоємні, високотехнологічні області – математики, інформаційні технології тощо. У світі прийнято, що міграція молодих фахівців – процес природний і закономірний. Адже капітал та інтелектуальні ресурси зосереджуються там, де створюються умови для найкращого їх застосування. А звідси – щоб зменшити відтік талановитої молоді, необхідно для неї створити належні умови для праці та життя;
- система вищої освіти ще недостатньо адаптована до перспективних потреб економіки, структура підготовки кадрів не відповідає потребам сучасного ринку праці, в результаті чого більшість молоді – випускників вищих навчальних закладів – має низьку конкурентноздатність;
- сучасна молодь під впливом різних чинників здебільшого зорієнтована на модні, емоційно привабливі професії, що не завжди дають можливість молоді працевлаштуватись

тощо [6, с. 205].

Вищі навчальні заклади покликані готувати професіоналів, які необхідні для підняття економіки. Цьому має сприяти впровадження в навчальний процес інновацій. Останнім часом інновації разом із маркетинговою діяльністю мають сприяти орієнтації вищих навчальних закладів на потреби споживачів освітніх послуг (майбутніх висококваліфікованих фахівців, підприємств, регіонів, держави). Проте інноваційна діяльність у вищій школі нині зводиться лише до вживання окремих некомплексних заходів, головним чином у сфері продуктових інновацій – просуванні освітніх послуг. Як свідчить аналіз цього процесу, управління інноваційним процесом є, скоріше, атрибутом освітньої інноваційної діяльності.

Підвищення якості освіти, її конкурентноздатність, як свідчать результати наших досліджень, залежить від обсягів фінансування. Абсолютні показники фінансування як освіти в цілому, так і вищої, зокрема, мають тенденцію до зростання (табл.1).

Таблиця 1

Фінансування освіти у 2000–2008 рр.

1	Загальні видатки зведеного бюджету (млн. грн.)	Видатки у % до		Видатки на окремі підгалузі, у % до видатків по галузі
		загальних видатків	ВВП	
2	3	4	5	
2000 рік				
Всього з них	48148,6	100	100	x
на освіту – всього	7085,5	14,7	4,2	100
у тому числі:				
дошкільну	789,0	1,6	0,5	11,1
загальну середню	2564,6	5,3	1,5	36,2
професійно-технічну	429,1	0,9	0,3	6,1
вищу	2285,5	4,7	1,3	32,3
2005 рік				
Всього з них	141989,5	100	100	x
на освіту – всього	26801,8	18,1	6,1	100
у тому числі:				
дошкільну	2940,7	2,0	0,7	11,0
загальну середню	11158,8	7,4	2,5	41,6
професійно-технічну	1749,9	1,1	0,4	6,5
вищу	7934,1	5,7	1,8	29,6
2006 рік				
Всього з них	175284,3	100	100	X
на освіту – всього	33785,0	19,3	6,3	100
у тому числі:				
дошкільну	3825,1	2,2	0,7	11,3
загальну середню	14229,2	8,1	2,6	42,1
професійно-технічну	2096,0	1,2	0,4	6,2
вищу	9935,7	5,7	1,8	29,4
2007 рік				
Всього з них	226054,4	100,0	100,0	X
на освіту – всього	44333,6	19,6	6,2	100,0
у тому числі:				
дошкільну	5257,7	2,3	0,7	11,9
загальну середню	18849,5	8,3	2,6	42,5
професійно-технічну	2676,4	1,2	0,4	6,0
вищу	12827,8	5,7	1,8	28,9
2008 рік				

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Всього з них	309203,7	100,0	100,0	X
на освіту – всього	60959,4	19,7	6,4	100,0
у тому числі:				
дошкільну	7214,8	2,3	0,8	11,8
загальну середню	25409,3	8,2	2,7	41,7
професійно-технічну	3766,6	1,2	0,4	6,2
вищу	18552,9	6,0	2,0	30,4
2009 рік*				
Всього з них	217527,6	100,0	100,0	X
на освіту – всього	47570,7	21,9	7,4	100,0
у тому числі:				
дошкільну	5900,3	2,7	0,9	12,4
загальну середню	19805,1	9,1	3,1	41,6
професійно-технічну	2932,2	1,3	0,5	6,2
вищу	14786,9	6,8	2,3	31,1

Джерело:[8, с. 3].

Однак ці обсяги фінансування є ще далекими до реальних потреб. Тому слід активніше залучати й інші (позабюджетні) ресурси для розв'язання фінансових проблем вищої школи. З цією метою вищі навчальні заклади мають підтримувати тісні контакти з своїми випускниками, які нині є представниками ділових кіл, банків, різних громадських організацій, а також із батьками студентів ВНЗ.

В Україні ж, на відміну від країн Заходу, практично відсутній зв'язок між рівнем освіти й рівнем реального доходу. Сьогодні в країнах Європи частка робочих місць для фахівців з вищою освітою сягає 30-40%. За даними Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), вища освіта підвищує рівень доходів дипломованих фахівців не менше, ніж у 1,5 – 2 рази. Відсутність такої кореляції в Україні накладає відбиток на мотивацію студентів при одержанні вищої освіти. Диплом, нерідко, розглядається лише як формальне підтвердження рівня освіти, а не як свідчення справжньої професійної кваліфікації. Таке зміщення мотивації навчання визначає формальне ставлення студентів до отримання знань, що негативно впливає на якість освіти. Виправленню ситуації може лише приведення у відповідність рівня кваліфікації та рівня реального доходу. Адже говорять, що заробітна плата – це мірило поваги, з яким суспільство відноситься до даної професії. Згідно даних ЮНЕСКО, 60% різниці в доходах людей припадає на освіту, а 40% – на всі інші фактори (здоров'я, природні здібності, соціальне походження).

Важливим напрямом підвищення якості підготовки кадрів, зокрема технічного спрямування, є взаємодопомога окремих вищих навчальних закладів, студентських об'єднань. Скажімо, в Європі успішно діє Рада студентів технічних університетів Європи (Board of European Students of Technology BEST), що є некомерційною, неполітичною, нерелігійною, волонтерською міжнародною організацією, яка постійно розширює співпрацю, комунікаційні переваги та трансфер знань між студентами по всьому континенту.

BEST існує з 1989 р. Вона визнана ВНЗ 30 країн Європи, охоплюючи своєю діяльністю понад 1 млн. студентів, щорічно до 20 тис. з них беруть участь у 100 різнопланових міжнародних заходах.

Основною діяльністю BEST є надання студентам технічних університетів Європи можливості одержати додаткову освіту і навички для роботи на міжнародному рівні, розвинути професійні якості, працюючи в інтернаціональній команді. BEST поєднує студентів із усього континенту, роблячи їх більш грамотними, допомагаючи розширювати світогляд.

* на 01.10.2009 р.

Таким чином, подальше вдосконалення вищої освіти має бути направлено на:

- забезпечення економіки України кваліфікованими кадрами відповідно до потреб ринку праці;
- збалансування попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку економіки;
- забезпечення працевлаштування випускників, їхнього професійного та кар'єрного зростання;
- поглиблення соціального партнерства між навчальними закладами та роботодавцями шляхом їх участі у підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації фахівців та розвитку університетської науки;
- оновлення змісту, запровадження новітніх форм професійно-практичної підготовки учнів і студентів та зміцнення матеріально-технічної бази навчальних закладів [7, с. 4].
- активне підключення вітчизняної системи освіти до процесів глобалізації, зокрема, до Болонської системи;
- методологічну перебудову системи освіти, перехід до інноваційного навчання;
- глибоке освоєння нових інформаційних технологій, створення єдиного освітнього середовища;
- подальшу трансформацію закладів освіти, перш за все професійної, забезпечення більш тісних зв'язків з економічним, соціальним і культурним розвитком;
- збільшення вкладу освіти у формування економіки знань;
- створення системи неперервної освіти, що охоплює всю діяльність людини, збільшення на цій основі вкладу освіти в становлення суспільства знань.

Реалізація цих напрямів, на наш погляд, сприятиме підвищенню якості підготовки кадрів, економічному зростанню в Україні.

Список використаних джерел:

1. Вульфсон Б.Г. Высшее образование на Западе на пороге XXI века: успехи и нерешенные проблемы / Б.Г. Вульфсон – М.: Педагогика, 1999. – 485 с.
2. Дятлов С.А. Трансформация форм капитала в условиях роста информатизации экономики / Дятлов С.А., Селищева Т.А. // Научные труды ДонНТУ. – 2006. – Серия экономическая. – Вып. 103. – Ч. I. – С. 137-143.
3. Желюк Т.Л. Модернізація системи управління довгостроковим розвитком національної економіки. / Т.Л. Желюк // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №3. – С. 59.
4. Зиятдинова Ф.Г. Образование и наука в трансформированном обществе / Ф.Г. Зиятдинова // Социологические исследования. – 1998. – №11. – С. 71.
5. Куценко В.І. Вища і післядипломна освіта в ринкових умовах / В.І. Куценко – К.: РВПС України НАН України, 2009. – 224 с.
6. Мельник С.В. Механізм регулювання соціально-трудової сфери України / С.В. Мельник – К.: Соцінформ, 2009. – С. 205.
7. Ніколаєнко С. Роль освіти у формуванні трудового потенціалу держави / С. Ніколаєнко // Професійно-технічна освіта. – 2005. – №3. – С.4.
8. Основні показники діяльності вищих навчальних закладів України на початок 2009/10 навчального року: [стат. бюл.]. – К.: Державний комітет статистики України, 2010. – С. 211.

Куценко В.І. Императив модернизации экономического образования: ответ на вызов инновационной экономики

Раскрываются пути формирования инновационной экономики, значение экономического образования в развитии инновационной экономики, необходимость ускорения модернизации образования.

Ключевые слова: економіка, інновації, модернізація.

Kutcenko V.I. Imperative of modernisation of an economic education: the answer to a call of innovative economy

They describe the formation of innovative economy, the economic value of education in the development of innovative economy, the need to accelerate the modernization of education.

Key words: economy, innovation, modernization.